Jánossy Dániel

„AMIT ISTEN EGYBEKÖTÖTT…”

Megjegyzések Kurt Koch bíboros ökumenéről szóló könyvéhez[1]

Megfontolások az ökumenéről címmel nemrég megjelent könyvben olvashatók magyarul Kurt Koch[2] válogatott előadásai és tanulmányai.[3] Írásom Szent Márktól kölcsönzött címe ugyan Krisztusnak a házasságra vonatkozó közismert intelmét vezeti be,[4] mindemellett ez az intelem az egyházakra vonatkoztatva hűen és tömören tükrözi Koch bíboros nézetét a szakadásokról és az ökumenéről.

A szerző a II. vatikáni zsinatnak az „ökumenizmus katolikus elveiről” szóló határozatából indul ki *(Unitatis redintegratio)*, amely szerint Krisztus egy(etlen) Egyházat akart. Ezzel szemben korunkban egyházak sokasága létezik, ami egyrészt ellentmond a krisztusi szándéknak, másrészt ez a megosztottság – a zsinati határozat szerint – botrány a világ szemében és károsítja az evangélium hirdetését.

Krisztus Egyházát a történelem folyamán három súlyos – időrendben egyre súlyosabb és egyre nehezebben orvosolható – szakadás sújtotta.

AZ EGYHÁZSZAKADÁSOK ÉS KÖZELEDÉSEK RÖVID TÖRTÉNETE

(1) Az első kelet–nyugati szakadás az 5. században főleg krisztológiai okból következett be: 451-ben a *khalkedóni zsinat* Krisztus két (isteni-emberi) természetét állapította meg, míg a keletiek Alexandriával az élen kitartottak Krisztus egyetlen (isteni) természete mellett. Katolikus részről az osztrák kezdeményezésű Pro Oriente alapítványnak (személy szerint König bíborosnak és Berg érseknek) köszönhetően ezt a szakadást az 1970-es évektől kezdődően nagyrészt sikerült kiküszöbölni. Nyelvi megállapodás született a „bécsi krisztológiai formulában”, 1984-ben pedig II. János Pál és az antiochiai szír pátriárka megállapodott a szentségek kiszolgálása kölcsönösségéről szükséghelyzetben. Vegyesbizottság egyeztet a teljes egység helyreállítása céljából.

(2) 1054-ben történt *a nagy kelet–nyugati egyházszakadás*, Róma és Konstantinápoly köl-

[1] Kurt Koch: *Megfontolások az ökumenéről*. Pannonhalma, 2021, Pannonhalmi Főapátság Közhasznú Alapítvány, 175 o.

[2] Kurt Koch római katolikus svájci püspök, bíboros, a Keresztény Egységtörekvés Pápai Tanácsa elnöke. 1995 és 2010 között bázeli püspökként szolgált.

[3] A magyar fordítás alapja a Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau által 2020-ban kiadott kötet, amely a szerző különböző fórumokon tartott előadásait, illetve tanulmányait tartalmazza.

[4] Márk 10,9.

csönös kiközösítése. A szétválás már korábban, a formális egység keretei között elkezdődött főleg a kulturális különbözőség, nem pedig a tantételek miatt, és az elidegenedés tovább fokozódott a szétválás után. Történelmi és aktuális jelenkori elválasztó különbség a katolikusok és ortodoxok között a spirituális és világi hatalom összefonódása az utóbbiaknál. A szétválás „méregfogát" 1965-ben távolították el: VI. Pál és a konstantinápolyi pátriárka kölcsönösen hatálytalanította a kiközösítést.

1979-től vegyesbizottság működött a közeledés céljából nem kevesebb, mint 14 autokefál (önálló) ortodox egyház részvételével. Megállapodtak a teológiai összhangban (Szentháromság, eucharisztia, szentségek), azonban 1989-ben, a primátus kérdésének tárgyalása előtt elakadt a párbeszéd az ortodoxok egymás közötti összekülönbözése miatt. A román és ukrán ortodoxok felhorkantak az általuk addig – a kommunistákkal szövetségben – elnyomott katolikusok föléledése miatt, és föllázadtak az egyesülési törekvések ellen. Az újrakezdés 2000 utánra, XVI. Benedek idejére halasztódott. Közös ravennai dokumentum született a szinódusi és primátusi elv kölcsönös fontosságáról, és történeti visszatekintő dokumentumokat fogadtak el a teológiai, egyházjogi, eucharisztikus egység céljából, de újból akadályt támasztott az ortodox összekülönbözés, ezúttal Moszkva és Konstantinápoly között Ukrajna hovatartozása miatt.

Kulcskérdés Róma püspökének primátusa. A kölcsönös közeledésre esélyt adhat, ha a katolikus fél elismeri és magáévá teszi a *szinódusi* elvet, ami viszont esélyt adhat a péteri *primátus* elismerésére az ortodoxok részéről. A primátus elismerése az eucharisztikus egységnek is előfeltétele: nem állhat „oltár szemben oltárral". Elfogadásra, megfontolásra érdemes ortodox „ajándék" lehet a kozmikus krisztológia, az ég és föld összeérése az istentiszteletben, szemben a Nyugat történetiségre, emberközpontúságra hajlamosságával. Kozmikus szemlélet volna indokolt a teremtett világunkért való aggodalmunk miatt is. Kölcsönös keresztényi szeretet, tanulékonyság és bátorság vezethet el a közös oltárhoz.

(3) A 16. században, a reformáció nyomán következett be a *szakadás a nyugati egyházon belül.* Míg az ortodoxok hit- és egyháztani szerkezete lényegében nem különbözik a katolikusokétól, a reformáció – a Krisztus által alapított Egyház alternatívájaként és Luther eredeti szándékával ellenkezve – gyökeresen új és más szerkezetű protestáns egyházakat hozott létre. Történtek lépések az ökumené felé a katolikusok és protestánsok, az utóbbiak közül jellemzően az evangélikusok között is. A II. vatikáni zsinat után kezdeményezett párbeszéd eredményeképpen 1999-ben Augsburgban (az Ágostai hitvallás 1530. évi kihirdetésének városában) közös nyilatkozatot fogadott el a megigazulásról a Lutheránus Világszövetség és a Keresztény Egység Előmozdításának Pápai Tanácsa, és ehhez később más protestáns egyházak is csatlakoztak.

„(…) a protestáns pluralizmus és nyugati szekularizáció, a tekintélyrombolás, a hamis modernitás és emberközpontúság egyházi leképződésével szemben Krisztus Egyháza fix pont – ember azt ne igazítsa az épp aktuális korszellemhez."

Nyitva maradt kulcskérdés azonban az isteni kegyelem és a szabad emberi cselekvés viszonya. Egyetértés van abban, hogy az újszövetségi Isten szerető és megbocsátó, nem pedig az ószövetségi kiengesztelendő, haragvó Isten. Krisztus az Istentől *alászálló* megváltás epifániája (megnyilvánulása), Jézusként ugyanakkor megszemélyesíti az Istenhez *felszállni* képes embert. A reformáció 2017. évi évfordulója alkalmából *A szemben-*

állástól a közösségig címmel lutheránus–római katolikus közös dokumentum született arról, amiben további egyetértés lehet; ilyen a Szentírás és hagyomány viszonya, az eucharisztia és az egyházi rend. Egyetértés van abban is, hogy Luther eredeti célja nem egy szakadár új egyház létrehozása volt, hanem az egész, egységes kereszténység reformja.

TOVÁBBI SZAKADÁSOK, PÜNKÖSDIEK, VISSZALÉPÉSEK, ÚJ KIHÍVÁSOK

Luther kiengedte a szellemet a palackból: egyre szaporodnak az ember alkotta protestáns egyházak, ami – az ortodox megosztottsághoz hasonlóan – nagyon megnehezíti az ökumenikus párbeszédet: szabadegyházak, evangelizáló és karizmatikus csoportosulások és különösen a déli féltekét meghódító *pünkösdi mozgalom* (pentekosztalizmus), amely 400 millió (!) követőjével a kereszténységnek a katolikus után második legnépesebb formációjává nőtte ki magát.

A pünkösdiek a 16. századi reformációtól is elkülönülnek; magukat a Szentlélek új kiáramlása gyümölcseként értelmezik: „lélekkeresztség", a Lélek hatásának, üdvösségnek egészelvű (holisztikus), karizmatikus megtapasztalása, felfogása, eksztatikus istentisztelet. Az értelemhez szóló keresztény dogmatikát viszont mellőzik. Alternatív keresztény „egyházi" modellként testvéri közösséget képeznek a történelmi egyházak szervezett intézményétől különböző-en. Prozelitizmus jellemző rájuk: a keresztény evangelizációtól idegen térítő erőhatás, a tanúságtétel eltorzulása, rájátszás a toborzandók ínséges egzisztenciális és intellektuális állapotára. A mozgalom világias vadhajtása a sikeres élet „teológiája".

A pünkösdiek viharos gyorsaságú térnyerésére tekintettel a történelmi egyházaknak mindenesetre el kellene gondolkodniuk azon, hogy saját evangelizációs gyakorlatuk és egyházszerkezetük vajon megfelel-e sok száz milliós tömegek spirituális állapotának, fogadókészségének. Kétezer évvel ezelőtt a krisztusi kinyilatkoztatás és egyházalapítás képes volt meghódítani az akkori fél világot, ezzel szemben a jelenkorban tömeges az elidegenedés. Mi változott azóta?

A protestáns széttartás (pluriverzum) folytán relativizálódott maga az ökumenizmus is: ahány felekezet, annyi ökumenikus célképzet. A katolikusok és ortodoxok között megvan a hitbeli, szentségi és a hierarchikus egyházfelfogásban megnyilvánuló egység; közöttük az ökumenének más típusú, áthidalhatóbb akadálya van. A pluralista protestánsok „ökumené" felfogása viszont egyházi képződmények sokaságának a különbségeket egyenrangúan fenntartó, békés egymás mellett élésébe torkollhat. Az 1973-as *Leuenbergi Konkordia* a különálló evangélikus felekezetek hittani, szentségi és lelkészi kommunióját jelenti, de a megállapodó felek azt nemcsak protestánsok, hanem az egész kereszténység számára is mintaképnek tekintik. Egyes teológusok (például Käsemann) odáig merészkednek, hogy az *Újszövetség*re hivatkozva (!) pártolják a felekezeti sokféleséget az ökumenével szemben. Ez hamis anakronizmus: tudománytalan az újszövetségi időbe visszavetíteni egy-kétezer évvel későbbi osztódásokat.

Német evangélikus vélemények – a reformáció évfordulójához kapcsolódóan – fejlődésnek állították be a pluralizálódást. Közvéleménykutatás alapján a németek többsége nem is kívánja az egyház egységét. A többség a jelenkori pluralista, relativizáló valóságtapasztalatát és fogyasztói szemléletét rávetíti az egyházra, üdvözli annak sokféleségét, a felekezetek választékát és szabad versengését; ezzel szemben a „totalitárius" egységtörekvést gyanúsnak tartja. Mindezt olvasva persze kételkedni kezdünk: vajon mi bírhatná rá az evangélikusokat az egye-

sülésre, mikor egyházuknak nincs „pápája", hívő közösségük „demokráciája" pedig – legalábbis a hivatkozott német felmérés szerint – egyesülésellenes.

A keresztény ökumené ne sodródjon együtt ezzel a „modernséggel", tartson ki az egységtörekvés mellett. A lutheránusok *ahhoz* a Lutherhez legyenek hívek, aki nem akart egyházat alapítani és felháborodott azon, hogy a nevével illetik magukat a követői. (*„Miképp jönnék ahhoz én, szegény ocsmány féreg, hogy Krisztus gyermekei az én szerencsétlen nevemről neveztessenek"* – idézi Luthert Koch bíboros). Ne a későbbi, harcias *Schmalkaldeni cikkek* szerzője legyen számukra a követendő példakép. Továbbgondolva a könyvben foglaltakat, a protestáns pluralizmus és nyugati szekularizáció, a tekintélyrombolás, a hamis modernitás és emberközpontúság egyházi leképződésével szemben Krisztus Egyháza *fix pont* – ember azt ne igazítsa az épp aktuális korszellemhez.

Az ökumenéről szóló egyeztetések újabb kori, feszültségkeltő témája a *bioetika:* a házasság, a család és a szexualitás körüli viták. Már az egyházakban is nyomul a civilizációt pusztító gender és szivárványos mozgalom. (Intő jel például német egyházi személyek minapi *coming out*ja.) Új fejezet nyílt ezáltal az ökumenikus mozgalomban: szükséges egy közös keresztény antropológia kidolgozása. Hallatszódjon egységes keresztény hang a bioetikai kérdésekről szóló vitákban, ezzel is segítve az ökumenét. Reményem szerint a bioetikai gátlástalanság akár kijózanítóan is hathat, egészséges immunreakciót generálhat az egyházakban a fertőzés ellen, ami talán az ökumenét is elősegítheti.

Mindezzel összefüggésben történelmi fordulatra mutat rá a szerző az egyházszakadás és az ökumené viszonyában: régebben, a mainál spirituálisan fogékonyabb korokban a *hit* választott szét (krisztológiai viták), a cselekvés pedig egyesített. Ezzel szemben a mai „újpogány" nyugati világban fordított a helyzet: a hit tanai iránti közöny eltompította a hitvitát, a világi cselekvési gátlástalanság viszont kiélezte az *etikai* vitát.

A szekularizációról a kereszténység maga is tehet

Koch bíboros könyve súlyos állításokat tartalmaz katolikus és evangélikus részről egyaránt. Lortz, katolikus német reformációkutató történész azt állítja, hogy az átfogó keresztény hitújításban sikertelen és utóbb szakadást előidéző reformáció a fő felelős Európa szekularizációjáért. (Itt jegyzem meg, aligha vitatható a korabeli pápai egyház társfelelőssége.) Az ökumenikus evangélikus Pannenberg szerint az egység helyreállítása volna a félbemaradt reformáció beteljesítése. A protestáns egyházak léte a reformációnak nem sikere, hanem kudarca, a Nyugat szekularizációja pedig szándéktalan utóhatás. Szakadások és véres felekezeti háborúk kiábrándulást, elidegenedést okoztak a kereszténységből, amely így mellékszereplővé vált az európai, nyugati társadalom-formálásban. A szekularizáció nem sorscsapás, hanem büntetés. Metz, katolikus teológus szerint a nyugati egyházszakadás „privatizálta" (magánszférába utalta) a kereszténységet, amely „közüggyé", a szekularizációval szemben harcképes evangelizáló erővé csakis az újraegyesülés révén válhat.

A katolikus–evangélikus egységtörekvés tartópillérei

„Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, mindeneknek egy az Istene és Atyja" (Ef 4,5).

Az ökumené három fő iránya az *imádságos* mozgalom, a kölcsönös, önkritikus *megtérés* Krisztushoz és annak tudatosodása, hogy az egység a *missziós* hitelesség elemi előfeltétele.

A kereszténység ereje és egységének első pillére a genezise, nevezetesen *Jézus személye és tettei*. Ez nemcsak valamely sugallt vagy kigondolt eszme vagy etikai rendszer, amelyekből bővelkedtünk az elmúlt kétezer évben. Luther hermeneutikájának (Írás-értelmezésének) is az volt az alapelve, hogy „ami Krisztusra mutat". A kelet–nyugati és katolikus–evangélikus szakadás ellenére is megmaradt az újraegyesülésnek esélyt adó közös *Krisztus-központúság*.

A *Szentírás* és a nikaiai-konstantinápolyi *hitvallás*, mint a hitbéli egység szimbóluma, a következő pillér, persze csak akkor, ha Isten szavaként, nem pedig analizáló, kritizáló módon olvassuk. Az ökumené kulcskérdése a *Confessio Augusta* (Ágostai hitvallás) értelmezése: tekintsük azt – a szerző Melanchton szándéka szerint is – az egységet megőrző korrekció, nem pedig az elszakadás dokumentumának. 2030, az Ágostai hitvallás ötszázadik évfordulója adja magát, mint a katolikus–evangélikus újraegyesülésnek, de legalábbis az odavezető út fontos mérföldkövének a céldátuma.

A *keresztség* az egyházba vezető kapu, a keresztség kölcsönös elismerése pedig az ökumené felé nyíló kapu. A fennmaradó különbségek ellenére a keresztség egyazon közösségbe történő belépés szentsége, de a keresztség kölcsönös elismerése az ökumenének csak a kezdete, amit az eucharisztia kommuniójának kellene betetőznie. A keresztséggel Jézus testének, *Egyházának tagjaivá* válunk; ennek kellene egységesülnie. *„Az Úr Krisztus (…) egyetlen Egyházat alapított"*,[5] Krisztus, mint vőlegény nem válhat „többnejűvé". Hamis az az egyházkritikus fanyalgás is, hogy „Jézus igen – de az Egyház nem". Nincs egyéni kereszténység; aki keresztény, az egyúttal tagja Krisztus Egyházának. *„Egy keresztény nem keresztény"* (Tertullianus).

Végül, közös a *hitünk a Szentháromságban*, mint az ökumené mintaképében, egység a különbözőségben; erre tekintve már az ökumené felé vezető úton egyek lehetünk a sokféleségben. Szeretettel értsük meg és fogadjuk el, ami a Lélek által másokba elvetett érték. A szerző ezzel az intelemmel mintha azt sugallná, hogy Péter Egyháza egy volna a sok közül. Ezzel az értelmezéssel bárki „egyházalapító" hivatkozhat a Lélekre. Ki dönti el, hogy igaz-e?

Itt említendő meg valaki, aki említést sem kap a könyvben, pedig személye kényes és fontos témája a katolikus–protestáns ökumenének: Ő Szűz Mária, a katolikusok hite szerint égbe emelt szent. (Egyetlen utalást találtam a mariológiára mint a katolikus és keleti ortodox egyház jövőbeni egyeztetéseinek egyik témájára.) Vajon az előadások, tanulmányok válogatásának véletlen következménye-e ez a hiány, vagy az ökumenikus egyeztetések tartalmának, illetve a szerző nézetének a tükröződése?

EVANGELIZÁCIÓ, MISSZIÓ, VÉRTANÚSÁG TISZTELETE – MIND CSAKIS ÖKUMENIKUS LEHET

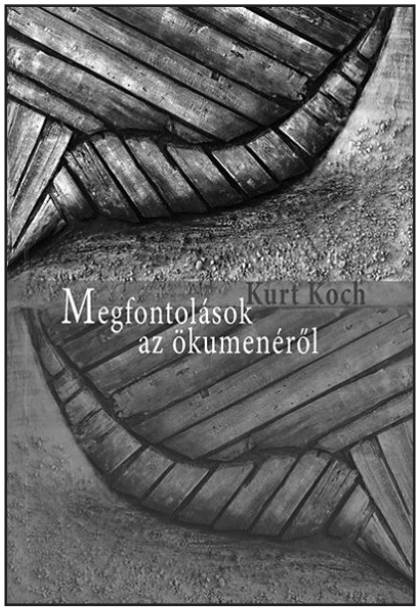
Jézus imája az Atyához a tanítványok egységéért, *„hogy elhiggye a világ: Te küldtél engem"* (Jn 17,21).

Az 1910. évi edinburgh-i világmissziós konferencián ismerték fel, hogy botrányos a missziós versengés; az ökumenizmus a missziós evangelizációs hitelesség feltétele. A hit egybegyűjti, a bűn szétszórja az embereket; a II. vatikáni zsinat fő célja ezért – a katolikus megújulás mellett – a keresztény egység. Az egyház küldetése nemcsak a hívekhez, hanem mindenkihez szól, de az üdvösség hirdetése csak akkor hiteles, ha nincs mögötte belső meghasonlás.

[5] Forrás: *Unitatis redintegratio.*

1914-ben (!) Konstanzban ökumenikus mozgalmat kezdeményeztek a társadalmi kihívásokkal történő szembenézés céljából. Erről többet nem ír a szerző – talán azért, mert ez aligha 20. századi sikertörténet.

1948-ban az Egyházak Világtanácsa keretében bizottság alakult a tanbeli egység minimumáért. Hangzavaros evangelizáció nem lehet sikeres, csak a harmonikus. A mi Istenünk nem távoli, filozófiai, hanem hozzánk lejött, értünk szenvedő, személyes Isten: felkínálja a hozzá történő fölemelkedést – ez lehet az ökumenikus tanúságtétel magja. Ezáltal vagyunk Isten képmása, nem pedig egy közönséges evolúciós termék.

A Krisztus példáját követő keresztény *vértanúk* lehetnek az ökumené mintaképei, mint a könyvben – többek között – méltatott Metzger katolikus pap és Bonhoeffer protestáns lelkész, akiket a nemzetiszocialisták végeztek ki. A gyilkosok nem válogattak, a keresztény utókor tisztelete is közös.

Összegzés

A II. világháború utáni európai összefogás egyik „atyjának", Schumannak sokszor idézett állítása, hogy Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz. Ennek parafrázisaként a könyv tanulsága számomra az, hogy *a kereszténység vagy egységes lesz, vagy nem lesz.*

A kelet–nyugati egység legfőbb akadálya az ortodox egyház összefonódása a világi hatalommal, aminek következtében az önálló nemzeti egyházak nemhogy a katolikusokkal, de az egymással történő egységesülésben is a nemzeti, egyházi érdekük veszélyeztetését látják, illetve láttatják.

Súlyosabb probléma a nyugati egyházszakadás, amely nagymértékben felelős a Nyugat szekularizációjáért, a kereszténység, illetve keresztény értékek kiszorulásáért a társadalmi életből, végső soron a most zajló vissza-pogányosodási folyamatért. Teológiai szempontból talán az evangélikus egyházzal történő kiegyezésnek van legnagyobb esélye (a többi protestáns felekezetet meg sem említi ebből a szempontból a könyv), de sok függ az érintett nyugati országok, különösen az evangélikus magország, Németország jövőbeli spirituális, morális állapotától.

A krisztusi ökumenére nézve a katolicizmus sem mentes a veszélyektől. Célt téveszthet a II. vatikáni zsinat ökumenikus törekvése: Krisztus egyetlen Egyháza helyett ember alkotta egyházak békés együttélésébe torkollhat, ahol a megújulásban elmaradó vagy utat tévesztő katolikusoknak még *primus inter pares* pozíciója sem marad.

Mindezek következtében a kereszténység – legalábbis a nyugati kereszténység – perifériára szorulhat. Ez esetben Szent Benedek válaszútja[6] maradna számára: elvonulás a világtól, de legalábbis független lelkiség, szellemiség és életvitel értékátmentés céljából Isten által rendelt jobb időkre.

[6] Utalás Rod Dreher, amerikai író, szerkesztő 2021-ben hasonló címmel magyarul is megjelent könyvére.